

Der er væsentlig flere mennesker, der har set Saltholm fra luften, end der har be-trådt den lave, flade ø i Øresund. Det er ikke let at komme derud, for der er ikke regelmæssig båd-fart. Men får man mulighed for at sejle til øen, er det en næsten surrealistisk oplevelse. Det er nok det tyndest beboede område i det egentlige Danmark. Der er rigt fugle- og planteliv, men samtidig kan man se København udbredt mod vest, Malmø mod øst og Øresundsbroen strækker sig på tværs af den sydlige horisont. Den lave ø får himlen til syne mægtig. Men den samme himmel er stærk trafikeret. Er vinden i vest, kommer flyene i lange rækker ind over øen på vej til landing i Kastrup, er vinden i øst, er det de lettende maskiner, der overdøver fuglesang og -skrig. Efter bygningen af Øresundsbroen har Salt-

holm fået en sydlig nabo, døbt Peberholm naturligvis. Det er dér tunnelen, der fører under sejlrenden Drogden, atter går i dagen og forener sig med broen.

Saltholm er den højeste del af et stort lavlandet område, Saltholm Flak, der ligger midt i Øresund omgivet af dybe render. Øst for flakket ligger Flinterenden og vest for Drogden. Øens overflade ligger 1-2 m over normal vandstand, og under vinterens storme med højvande oversvømmes den ofte. Østkysten er lige, men vestkysten er en mosaik af småpynter, vige og holme. Og øen er stærkt præget af vandfyldte render og vandhuller, der ofte tørrer ud mellem oversvømmelserne.

Bevoksningen er en rig strandengs- og overdrevsvegetation, bestående af salt-

tålende planter. Strandmalurt står gråt i alt det grønne. Den smukke blå iris blomstrer midt i juni. I Danmark findes den kun på Saltholm og enkelte steder på Amager. Fuglene præger Saltholm, som er landets største koloni for ynglefugle. Den rummer desuden Europas største bestand af edderfugle. Mere end 200.000 trækfugle passerer øen hvert år. I øvrigt anvendes øen i sommerhalvåret til græsning for kreaturer, som sejles frem og tilbage i en særlig indrettet båd.

Saltholm ligger på kalk

Saltholm er opbygget af kalksten, som siden middelalderen har været genstand for brydning, dog ikke altid lige intensivt. Men i perioder med megen byggeaktivitet i København har der været stor aktivitet, f.eks. efter Københavns brand i 1728. Sidst i 1800-tallet stoppede kalkbrydningen, men blev dog siden genoptaget i korte perioder, sidst i 1935. Kalken var tæt på markedet og let tilgængelig, da der ikke er meget jord ovenpå. Til gengæld står grundvandet højt, så det var nødvendigt at pumpe kraftigt for at holde kalkgravene tørre.

Der er mængder af små vandfyldte tidligere kalkbrud på øen. De største er Brækket og det seks meter dybe brud ved Holmegård. Udslibning af kalken skete fra broanlæg, som man kan se rester af, Tippen og Lusebroen. Kalken blev brudt til bygningssten og især til kalkbrænding. Der lå et kalkbrænderi ved Kastrup Havn

og Gammel og Ny Kalkbrænderi ved Kalkbrænderihavnen i København. Her blev kalken opvarmet til ca. 1000 grader og blev til brændt kalk, som blandet med vand og sand anvendes som mørtel.

I mange af Københavns ældre huse er murstenene holdt sammen af mørtel, der er lavet af kalk fra Saltholm. Særligt hårde partier af kalken blev savet til bygningssten, som f.eks. flere gamle pakhuse i byen er opført af.

Foto: Ole Malling.

Der er vandfyldte huller og render overalt på Saltholm. Gummistøvler må absolut anbefales.

Foto: Ole Malling.

Strandeng på Saltholm. København anes svagt i horisonten.

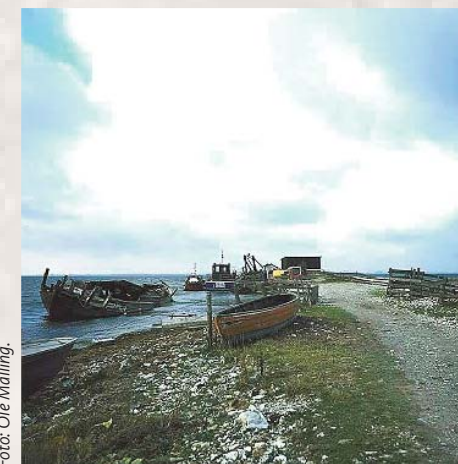

Foto: Ole Malling.

Sådan så Saltholm Havn ud for nogle år siden. Dengang lå der flere skibsvrag og mindede den besøgende om at der før hen var en del aktivitet på øen.

Det er meget få steder, at kalken er blottet. Den er lettest at finde i bunkerne omkring bruddet ved Holmegård. Der er tale om materiale, der er gravet op og efterladt. Rampen til Tippen og Lusebroen består ligeledes af kalkblokke.

2

Langt det meste er bryozokalk. Bryozokalk er en hvid, porøs, kalksten, som består af skeletter af bryozoaer (mosdyr), kalksand og -slam. Mosdyr er små kolonilevende dyr, som opbygger et fælles skelet med mange små huller. I hvert hul har siddet et dyr. Skeletterne kan være grenagtige eller flade. De ses let, hvis bryozokalken har ligget udsat for vind og vejr i nogle år. Kalkslammet opløses hurtigere end bryozoaerne, som derfor træder frem på overfladen. Bryozokalk kaldes også for limsten. Den blev aflejret i havet i den første del af Tertiærtiden, som kaldes Danien, for mellem 63 og 65 mio år siden. Dengang var det danske område dækket af et hav, som var en del af et langt stræde, der strakte sig fra Sortehavet til Skagerrak. Dybden var mellem 50 og 100 m. Der var et rigt dyreliv, som nu er repræsenteret ved de mange fossiler, kalken indeholder bl.a. søpindsvin, og -pigge, brachiopoder (armfødter, en dyregruppe med to skaller, som ligner muslinger), søliljer, kiselsvampe, muslinger, snegle og hjaltænder. Desuden er der spor efter

gravende dyr, der levede i havbunden, mens den stadig var blød. Bryozokalk indeholder mange lag af hård flintesten.

Selve dannelsen af flint er noget gådefuld. Flinten er dannet efter, at kalken er aflejret som blødt slam. Udgangsmaterialet er kisel, som kan stamme fra kiselsvampes skeletter, som opløstes i bundvandet, når svampene døde. Et stykke nede i havbunden var de kemiske forhold anderledes, og kisel blev udfældet og dannede et flintlag. Processen blev gentaget med lange mellemrum, som de mange lag viser.

Bryozokalk findes desuden i Stevns Klint, klinerne på Djurslands nordøst kyst og i Bulbjerg i Thy. Fra en boring på Saltholm ved man, at bryozokalken går ned til 66 m dybde. Derunder er skrivekridt fra Kridt-tiden. Over bryozokalken ligger 4-5 meter kalksten, som består af kalksand og -slam. Tidligere kaldtes den Saltholmkalk. Nu kaldes den København Kalk eller slet og ret Danske Kalk. Den er udbredt under hele byen.

Saltholm i istiden

I løbet af den sidste istid blev store dele af Danmark overskredet af indlandsis flere gange. Isen skurede hen over jordoverfladen. Denne proces har været med til at planere kalkoverfladen og gøre Saltholm flad. Da isen endeligt var smeltet bort fra Danmark, var der stadig lav vandstand i havet, og Saltholm har ligget som en flad bakke med en flod på hver side. Senere, da al isen var smeltet bort fra Skandinavien, steg verdenshavet atter. I Stenalderen var vandstanden ved Saltholm ca. 3 m højere end i dag og derfor var der ingen ø dengang. Senere har landet hævet sig til det niveau, vi kender.

Hvis man vil danne sig et indtryk af stemningen på Saltholm, men ikke har mulighed for at tage derover, kan man nyde Th. Philipsens impressionistiske malerier med køer, himmel og herligt lys. Nogle kan ses på Statens Museum for Kunst, andre på Kastropgård der ligeledes har en fin samling.

Saltholm Øen, som langt de fleste kun har oplevet fra luften

Saltholm er den højeste del af et stort lavvandet område midt i Øresund, som er omgivet af dybe render. Under de tynde jordlag på øen findes der bryozokalk, som siden middelalderen er blevet brudt og brugt som byggemateriale i København. Fuglene præger Saltholm, som er landets største koloni for ynglefugle.

Hvor:

Saltholm ligger midt i Øresund ud for Amager.

Koordinater:

55.665907
12.74575

Find flere geologiperler på:
www.geus.dk/naturperler

GEUS

www.geus.dk

Tekst:

Geolog, naturvejleder Jørn Waneck